

Elżbieta Kowalska-Dubas

Uniwersytet Łódzki

ORCID 0000-0002-7803-3369

Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna

Wstęp

Geragogika, jak pisał pod koniec XX wieku, Adam A. Zych, staje się „koniecznością naszych czasów”¹. Współcześnie odnotowywane zmiany demograficzne ujawniają znaczny przyrost populacji ludzi starszych, co dostrzegają nie tylko badacze, ale i zwyczajni ludzie w swym codziennym życiu. Zmiany te skłaniają do namysłu, jak uczynić coraz dłuższe życie ludzkie także życiem pomyślnym², tak dla samych osób starszych, jak i ich otoczenia społecznego. Interesującą i budzącą duże nadzieje propozycję wskazują pedagodzy. Jest nią geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna, akcentująca humanistyczne rozumienie starości i starzenia się oraz na wspieranie człowieka w drodze do starości i w starości poprzez szeroko pojętą edukację. Jak pisze A. A. Zych: „Uczyńmy (...) geragogikę ogrodem starzejącej się Europy, w którym to ogrodzie (prawdę mówiąc) nie znajdziemy lekarstwa na moc śmierci, ale odnaleźć możemy własną starość w nowych wymiarach: umiejętności życia i sztuki starzenia się³. Od opublikowania tych słów minęło ćwierć wieku; geragogiką zajmowało się w tym czasie wielu badaczy (o czym w poniższym tekście), znacznie poszerzając jej poznawcze pole. Wzrosło także we współczesnych społeczeństwach upracticznienie idei geragogicznych, choć ciągle jeszcze w wymiarze niewystarczającym ani dla

¹ A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1995, s. 11.

² Odniesienie do gerontologicznej koncepcji pomyślnego starzenia się (por. opracowania: J. Halicki, *Obrazy starości rysowane przeżyciami seniorów*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2010, s. 18–50; A. Leszczyńska-Rejchert, *Wbrew stereotypom – pomyślna starość „wyjątkowych” seniorów Studium z pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2019, s. 24–43, s. 52–80.

³ A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 25.

potrzeb społecznych ani jednostkowych oczekiwań. Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna w pewnym stopniu ciągle pozostaje niedocenionym „środkiem” na pomyślną starość, choć może ona z powodzeniem spełnić rolę „środka” znaczącego.

Pochodzenie terminu geragogika

Pochodzenie terminu geragogika jest niemieckie (*Geragogik*). Jak podaje A. A. Zych, odnosząc się do opracowań niemieckiego badacza Ludgera Veelkena⁴, termin ten został użyty po raz pierwszy w 1952 roku przez zachodniemieckiego neurologa i psychiatrę Ferdynanda A. Kehraera i oznaczał pedagogikę starzenia się i starości (niem. *Altenpaedagogik/Alterspaedagogik*)⁵. Nieco później, w 1956 roku, terminu tego w tym samym znaczeniu użył także niemiecki badacz pedagog i gerontolog Hans Mieskes⁶. W tym samym czasie, w Stanach Zjednoczonych, Wilma T. Donahue zainicjowała nurt „edukacji do późnej dojrzałości”⁷. Wreszcie, w 1962 roku, w Niemczech, Otto F. Bollnow zastosował termin *gerontogogika* w rozumieniu dyscypliny zajmującej się kształceniem i „prowadzeniem ludzi starych”⁸. Wskazane terminy i ich znaczenia dotyczyły więc zgodnie tego, co można określić jako edukację związaną z procesami starzenia się i starością. Takie też znaczenie przyjmowały terminy zbliżone w brzmieniu, które przytacza Olga Czerniawska: *gerontagogia, geragogia, geriagogia*⁹.

Podobny kontekst znaczeniowy, według O. Czerniawskiej, cytującej H. R. Moody`ego i D. A. Petersona, ma termin *gerontologia edukacyjna*, która, jako subdyscyplina gerontologii społecznej¹⁰, odnoszona jest do

⁴ L. Veelken, *Das sozialgerontologische Konzept*, w: (red.) S. Becker, L. Veelken, K.P. Wallrawen, *Handbuch Altenbildung. Theorien und Konzepte für Gegenwart und Zukunft*, Leske+Budrich, Opladen 2000, s. 88.

⁵ A. A. Zych, (red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, tom 1, A – G, Wydawca Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2017, s. 493.

⁶ A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 19.

⁷ W. T. Donahue, *Education for later maturity*, 1955, cyt. za: (red.) A. A. Zych, *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, dz. cyt., s. 493.

⁸ Tamże, s. 493.

⁹ A. Limieux, S. Marinez, Lesse, Bolton; P. Carre, cyt. za: O. Czerniawska, *Wokół edukacji osób starszych*, „Acta Universitatis Lodzianis”, Folia Paedagogica 5, 2003, s. 156–158.

¹⁰ Gerontologia społeczna (ang. *social gerontology*) to dział gerontologii, który zajmuje się społecznymi przyczynami i skutkami procesu starzenia się społeczeństw i jednostek. Pojęcie zostało wprowadzone w 1960 roku przez amerykańskiego gerontologa Clarka Tibbits`a (A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt. s. 18; A. A. Zych, *Słownik gerontologii społecznej*, Wydawnictwo Naukowe „Żak”, Warszawa 2001, s. 79–80). Gerontologia edukacyjna

edukacji człowieka w wieku starszym, a jej treści adresowane są do osób starszych oraz personelu i specjalistów wspierających ten proces¹¹. W ramach gerontologii edukacyjnej można mówić o „działaniach stymulujących autoformację” osób w wieku starszych, nazwanych *edukacją gerontologiczną*¹². Edukację gerontologiczną najczęściej traktuje się jako nauczanie gerontologii, czyli przekazywanie wiedzy o starości i starzeniu się, co jest wyrazem przygotowania/edukacji do starości¹³. Jednak, w świetle poszerzonej refleksji i badań nad przedmiotem badań geragogiki, nie można utożsamiać już znaczeń terminu geragogika z terminem gerontologia edukacyjna; gerontologia edukacyjna oznacza bowiem badania i praktykę, które związane są z procesami uczenia się w starości¹⁴, w tym także uwzględnia wspieranie tego procesu przez zewnętrzne czynniki instytucjonalne i osobowe. Przy tym, gerontologia edukacyjna, powiązana jest z opisową nauką o edukacji, opartą na krytyczno-humanistycznym paradygmacie badawczym, rozwijanym od lat 60-tych XX wieku. Nie jest więc uprawiana jako subdyscyplina pedagogiczna o charakterze normatywno-wartościującym¹⁵. Warto tu jednak przytoczyć pogląd A. A. Zycha, który określał gerontologię edukacyjną, edukację gerontologiczną i geragogikę prewencyjną jako subdyscypliny szczegółowe geragogiki¹⁶.

(ang. *educational gerontology*) to dział praktyki i teorii gerontologii i pedagogiki społecznej, zajmujący się uwarunkowaniami życia i edukacji, w tym samokształceniem i nauczaniem osób starszych. Termin został użyty po raz pierwszy w 1970 roku, również przez amerykańskiego badacza Howarda Y. McClusky (por. A. A. Zych, *Słownik gerontologii społecznej*, dz. cyt., s. 78).

¹¹ O. Czerniawska, *Wokół edukacji osób starszych*, dz. cyt., s. 156–157.

¹² F. Glendenning 1990, cyt. za: O. Czerniawska, *Wokół edukacji osób starszych*, dz. cyt., s. 157.

¹³ J. Halicki, *Geragogika*, w: (red.), T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 2, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 29 – 30; E. Dubas, *Geragogika – dyscyplina pedagogiczna o edukacji w starości i do starości*, w: (red.), A. Fabiś, *Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i marketingu, Sosnowiec 2005, s. 143–155; E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, w: (red.), M. Kuchcińska, *Edukacja do i w starości*, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej, Bydgoszcz 2008, s.55; A. Leszczyńska-Rejchert, *Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna – założenia i formy realizacji*, „Chowanna” 2009 nr 2, s. 226.

¹⁴ Por. np. A. Leszczyńska-Rejchert, *Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna – założenia i formy realizacji*, dz. cyt., s. 226.

¹⁵ E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 53–54.

¹⁶ A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 21.

Geragogika w systemie nauk o starości i starzeniu się

Terminy: geragogika i gerontogogika (i inne zbliżone w brzmieniu) wskazują na związki refleksji i badań geragogicznych z pedagogiką. Jak podają źródła, w 1970 roku H. Mieskes usytuował geragogikę w obszarze nauk o wychowaniu, wymieniając tu paidagogikę, andragogikę i geragogikę oraz w obszarze badań gerontologii, wyszczególniając geriatrię, geragogikę, gerontopsychologię i gerontosocjologię¹⁷, a także wskazując na przedmiot geragogiki uwzględniający zakres teorii, badań i praktyki¹⁸. W polskiej refleksji pedagogicznej także odnajdujemy systematykę dyscyplin szczegółowych pedagogiki, również, wśród których umiejscawiana jest geragogika określana jako gerontagogika¹⁹ lub gerontogogika²⁰. Tak Stefan Kunowski jak i L. Veelken wyprowadzają znaczenie terminu z greckiego *geron*, dopełniacz *gerontos* – polskie *starzec* oraz *ago* – *prowadzę*²¹, co znamienne potwierdza pedagogiczny rodowód geragogiki. Dla S. Kunowskiego gerontagogika jest „pedagogiką starszego wieku”, zajmującą się „wychowawczym prowadzeniem człowieka starszego”²². Także dla zachodnioniemieckiego gerontologa L. Veelkena pochodzenie geragogiki jest pedagogiczne, podobnie jak andragogiki, i oznacza wprowadzanie w starość, przygotowanie do starości, prowadzenie do dojrzałości oraz towarzyszenie w drodze²³. Geragogika, w oczywisty przedmiotowy sposób, powiązana jest z multi/inter/dyscyplinarną nauką jaką jest gerontologia, w szczególności z gerontologią społeczną²⁴, co obrazuje Schemat nr 1²⁵.

¹⁷ Por. L. Veelken, *Das sozialgerontologische Konzept*, dz. cyt., s. 88; A. A. Zych, R. Bartel, *Zur Lebenssituation alternder Menschen in Polen und in der Bundesrepublik Deutschland*, Institut für Heil- und Sonderpädagogik Giessen, Reihe „Giessener Dokumentationsreihe”, Band 9, Giessen 1988, s. 23.

¹⁸ A. A. Zych, R. Bartel, *Zur Lebenssituation alternder Menschen in Polen und in der Bundesrepublik Deutschland*, dz. cyt., s. 23.

¹⁹ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1993, s. 27.

²⁰ M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1999, s. 103.

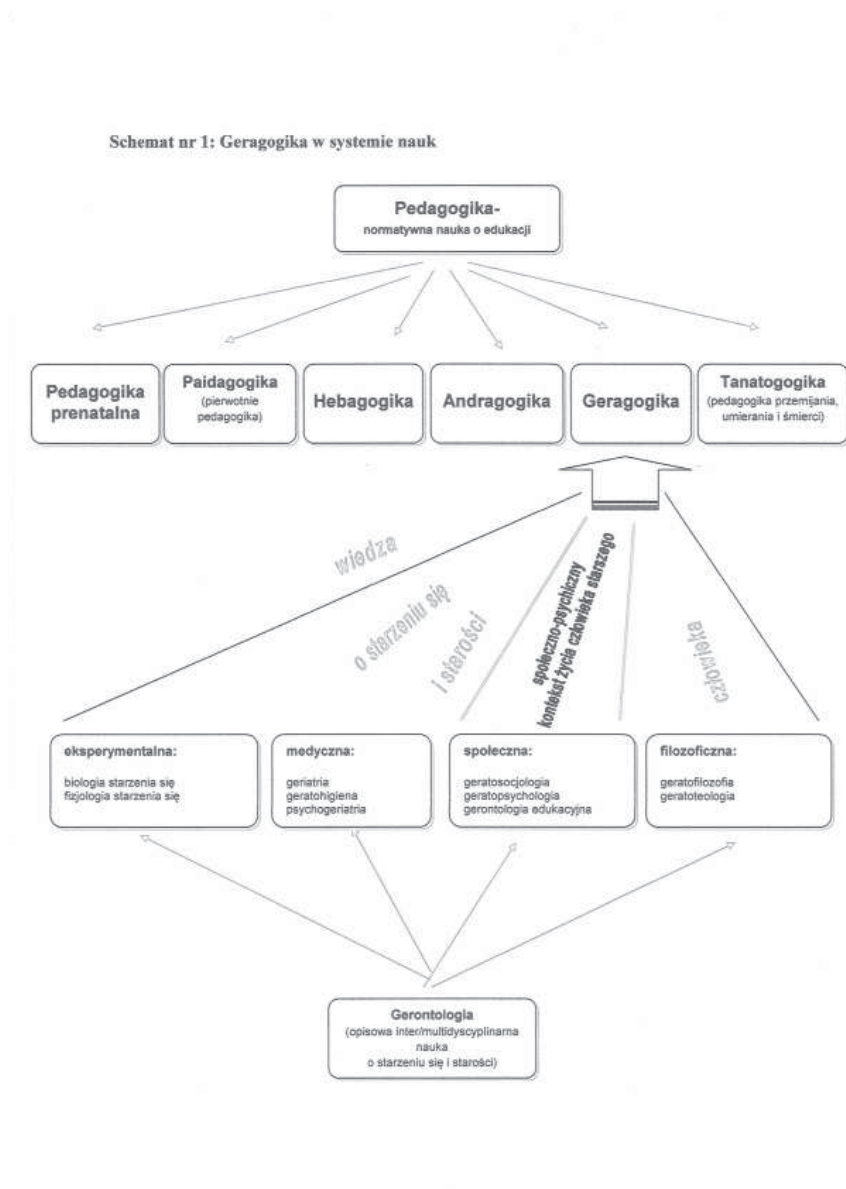
²¹ L. Veelken, *Das sozialgerontologische Konzept*, dz. cyt., s. 88; S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, dz. cyt., s. 27.

²² S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, dz. cyt., s. 28.

²³ L. Veelken, *Das sozialgerontologische Konzept*, dz. cyt., s. 92.

²⁴ A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 19.

²⁵ E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 83.

Schemat nr 1: Geragogika w systemie nauk

Geragogika więc utrzymuje silny związek z pedagogiką²⁶, poprzez wspólny przedmiot badań jakim jest edukacja, a także z andragogiką, która

²⁶ A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 19.

zajmuję się procesami edukacji człowieka dorosłego, co podkreślało wielu badaczy²⁷. Bowiern dla andragoga starość jest ostatnim etapem dorosłości²⁸ a człowiek starszy jest również człowiekiem dorosłym. Silne są też związki geragogiki z pedagogiką społeczną a także innymi subdyscyplinami pedagogicznymi, które pozwalają lepiej zrozumieć starość człowieka; np. wiedza dotycząca wychowania i edukacji w dzieciństwie i młodości znacznie wspiera proces rozumienia uwarunkowań procesu starzenia się i postaw w starości. Należy odnotować też nie tylko współcześnie znaczący związek geragogiki z pedagogiką specjalną, ale także ich powiązania historyczne; geragogika była bowiem często spostrzegana jako dział pedagogiki specjalnej²⁹. Starość bowiem spostrzegano jako chorobę i niepełnosprawność, wiążąc to rozumienie z bio – medycznym modelem starzenia się. Dziś starość, szczególnie w naukach społecznych, jest powszechnie traktowana jako rozwojowy okres życia człowieka³⁰.

Przedmiot badań geragogiki

Najwcześniej więc i najczęściej, w pewnym uproszczeniu, określano geragogikę jako „pedagogikę starości”, uznając ją za pedagogiczną subdyscyplinę zajmującą się procesami kształcenia i wychowania człowieka w starości. Na przestrzeni lat zmieniało się jednak znaczenie pojęć pedagogicznych; w andragogice dostrzeżono swoistą paradygmatyczną zmianę

²⁷ J. R. Leśniak, *Gerontologia*, w: (red.), K. Wojciechowski, *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław Warszawa Kraków Gdańsk Łódź 1986, s. 86–87;

^A A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 18–19; A. Leszczyńska-Reichert, *Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna – założenia i formy realizacji*, dz. cyt., s. 231;

^E Dubas, *Geragogika – dyscyplina pedagogiczna o edukacji w starości i do starości*, dz. cyt., s. 149; E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 51.

²⁸ E. Dubas, *Etapy dorosłości i proces kształcenia*, w: (red.), A. Fabiś, B. Cyboran, *Dorośli w procesie kształcenia*, Wydawca: Wyższa Szkoła Administracji, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Bielsko-Biała – Zakopane 2009, s. 116.

²⁹ Por. W. Bachmann, cyt za: A. Tokaj, *U progu starości*, Wydawnictwo ERUDITUS, Poznań 2000, s. 24–25.

³⁰ E. Dubas, *Być i stawać się w starości – o rozwoju z andragogicznej perspektywy*, w: (red.), A. Chabior, *Uczący się dorosły – inspiracje, wyzwania, trendy Księga Jubileuszowa poświęcona Profesorowi Tadeuszowi Aleksandrowi w 80. rocznicę urodzin i 55. rocznicę pracy naukowej*, Wydawca: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Ostrowiec Świętokrzyski 2018, s. 167–196.

w ich rozumieniu³¹, swoistą ewolucję ich znaczeń, a co za tym idzie, zmianę praktyki pedagogicznej. W wyniku przemian społecznej i jednostkowej świadomości zyskiwał znaczenie termin *edukacja*, w rozumieniu wykraczającym poza zinstytucjonalizowane formy szkolne a także i pozaszkolne. Edukacja to więc już nie tylko *nauczanie/kształcenie*, ale poczynając od lat 80-tych XX wieku – *uczenie się*, nowy kluczowy kontekst edukacji, któremu przydaje się istotną cechę *całozyciowości*. W miarę jak więc upowszechniała się idea całozyciowego uczenia się (ang. *life long learning*), geragogika zyskiwała szerszy przedmiot badań. Uczenie się to więc także aktywność nieformalna, oznaczająca poznawanie i refleksję (nad sobą samym, innymi, światem), podejmowana w codzienności, przy okazji realizacji różnorodnych zadań życiowych. Takie myślenie o edukacji wzmacniały wyniki badań z zakresu psychologii rozwoju człowieka, w szczególności człowieka dorosłego i starszego, poczynając od lat 60-tych XX wieku, w świetle których rozwój człowieka jest procesem całego życia³². Procesy rozwoju powiązane są zaś immanentnie z procesami uczenia się i oba toczą się w biegu każdego ludzkiego życia. Powiązania między rozwojem, uczeniem się i starością są znacznie bardziej złożone niż w przypadku edukacji formalnej i pozaformalnej. Nie mogą być ograniczone jedynie do etapu starości lub okresu bezpośrednio go poprzedzającego, na co zwracano już uwagę w starożytności³³. Biorąc także pod uwagę, jak zmienia/ło się spostrzeganie tożsamości człowieka, nieco inaczej można określić przedmiot badań geragogiki; zaczęto tożsamość pojmować jako podlegającą (re)definiowaniu, także poprzez refleksję autobiograficzną, przez całe życie. Tożsamość odzwierciedla holistyczne stawanie się i bycie człowiekiem, zakotwiczonym w całej swej biografii i w biegu całego życia. W takim więc kontekście, przedmiotem badań geragogiki staje się *edukacja zorientowana na starość*³⁴, przy czym starość należy spostrzegać jako immanentną cechę człowieczeństwa, etap życia włączony w holistycznie pojmowane człowieczeństwo i holistyczne doświadczanie życia przez każdego człowieka. Tym samym, geragogika zajmuje się badaniem procesów edukacyjnych, które, poczynając od

³¹ M. Malewski, *Od nauczania do uczenia się O zmianie paradygmatycznej w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010, rozdział 2, s. 45–81.

³² Np. A. I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

³³ A. A. Zych wskazuje tu na rozważania o starości myślicieli starożytnych: Hipokratesa, Platona, Arystotelesa i Cyserona (A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 17).

³⁴ E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 45.

dzieciństwa, przygotowują człowieka do jego starości, także z udziałem najstarszego pokolenia, oraz są realizowane w starości. Rozgrywają się na przestrzeni całego życia człowieka. Łączą się z procesami adaptacji do biologicznych uwarunkowań życia, z procesami socjalizacji, inkulturacji, personalizacji i emancypacji³⁵. Uczestniczą w tych procesach wszystkie pokolenia, które w danym czasie historycznym towarzyszą sobie w życiu. Uczenie się starości (a więc przygotowanie do starości, nabywanie postaw wobec starości, „filozofii życia”, która afirmuje starość, radzenie sobie ze starością, przeżywanie pomyślniej starości i in.) oraz uczenie się w starości (a więc podejmowanie aktywności edukacyjnej w tym okresie życia, także i tej wykraczającej poza edukację formalną i pozaformalną) to najogólniej dwa główne tory edukacji, będącej przedmiotem badań geragogiki. Dobrze ducha edukacji, która może stanowić przedmiot badań geragogiki, ujęła Zofia Szarota, pisząc o edukacji do starości (przygotowanie do roli seniora), dla starości (przygotowanie kadr do pracy z seniorami), w starości (uczenie się w starości) i przez starość (międzypokoleniowy dialog)³⁶. Przyjmując wielowymiarowe rozumienie edukacji, a więc z uwzględnieniem jej nie tylko praktycznego, instytucjonalnego i pozainstytucjonalnego wymiaru, ale także codziennego, aksjologicznego i egzystencjalnego, edukacja, w szczególności w przypadku osób starszych, to swoista „medytacja nad życiem, z której może wyniknąć zrozumienie życia”³⁷. Edukacja zorientowana na starość jest więc zarazem edukacją ukierunkowaną na człowieka, jego pomyślne funkcjonowanie jako spójnej dojrzałej tożsamości, umiejętnie łączącej w sobie przeżyte doświadczenia wszystkich perspektyw czasowych – przeszłości i teraźniejszości, teraźniejszości a także przyszłości oraz wieczności, tożsamości doświadczającej całego życia jako wartości, doświadczającej poczucia spełnienia i sensowności życia³⁸.

Funkcje edukacji zorientowanej na starość

Edukacja zorientowana na starość, w tym także edukacja w wieku starszym, pełni rozliczne funkcje. Poprzez nie uwidacznia się jej

³⁵ Odniesienie do koncepcji ujęcia wychowania od strony tzw. „dyscyplin podstawowych”, humanistycznych i światopoglądowych za Marianem Nowakiem: M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, dz. cyt., s. 240–254.

³⁶ Por. Z. Szarota, *Uczenie się starości*, „Edukacja Dorosłych” 2015 nr 1, s. 23–35.

³⁷ E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 62–63.

³⁸ Por. też przegląd zmian w rozumieniu pojęcia edukacji w wieku starszym na tle przemian w naukach społecznych: A. Kozerska, *Edukacja w późnej dorosłości na tle przemian w naukach społecznych*, „Rocznik Andragogiczny” 2019, s. 153–170.

wielowymiarowość i zarazem alternatywny charakter wobec edukacji szkolnej i pozaszkolnej, realizowanych w formach zinstytucjonalizowanych. Można funkcje te uporządkować w kilku zakresach i wymienić:

- funkcje instrumentalne – Edukacja jest środkiem zaradczym wobec różnych zaistniałych problemów i trudnych sytuacji życiowych, w tym także wobec własnej starości;
- funkcje społeczne i kulturowo – cywilizacyjne – Edukacja jest stylem życia, sposobem na przeżywanie starości, wypełnieniem czasu do dyspozycji, wypełnieniem czasu życia edukacyjną aktywnością. Edukacyjny styl życia może być także efektem oddziaływania czynników kulturowo – cywilizacyjnych, podkreślających rolę uczenia się w życiu i w rozwoju człowieka, wyznaczających pozycję społeczną jednostki poprzez uczenie się, a co szczególnie uwidocznić się ma we właśnie rozpoczynającej się erze informacyjnej, w erze wiedzy;
- funkcje auksologiczne – Edukacja jest szansą rozwoju, stymulując przemiany osobowościowe, zapobiegając atrofii, pozwalając na adaptację do zmian, jakie niesie sama starość, a także środowisko życia człowieka starszego. Psychologiczne badania nad rozwojem człowieka, neurobiologiczne badania nad funkcjonowaniem mózgu ludzkiego potwierdzają możliwości uczenia się człowieka w starości oraz rozwoju w starości, który warunkowany jest uczeniem się;
- funkcje aksjologiczno – teleologiczne – Edukacja jest wartością życia i ukierunkowuje człowieka w dążeniach ku osobowej pełni – pełnej dojrzałości. Bez edukacji człowiek straciłby szansę stawania się w pełni człowiekiem, szansę doświadczania pełni człowieczeństwa. Uczenie się człowieka „uszlachetnia”, powoduje, iż wznosi się on na wyżyny swojej osobowej dojrzałości, osiąga ważne wartości i cele życiowe. Zmierza ku ideałom. Osiąga mądrość;
- funkcje emancypacyjne – Edukacja jest emancypacją, wyzwalać człowieka z zależności, różnego rodzaju zniewoleń, także i stereotypowego myślenia o starości. Edukacja jako emancypacja promuje niezależność, a nade wszystko wolność jako uniwersalną cechę ludzkiego bytu, przypisaną także i starości;
- funkcje felicytologiczne – Edukacja jest aktywnością, która może dostarczać radości, może wywoływać rozbawienie, łączyć się ze śmiechem i humorem, poprzez co znacznie podnosi poziom

życiowego optymizmu, niweczy depresyjne nastroje. Przybliża ku poczuciu bycia zadowolonym, a nawet szczęśliwym. Świat i życie, dzięki edukacji, mogą wydawać się piękniejszymi. Edukacja, gdy jest podejmowana w grupie, daje poczucie bycia razem, eliminując smutek osamotnienia;

- funkcje biograficzne – Edukacja, poprzez odwoływanie się do biografii uczących się seniorów, pozwala uczyć się ponownie z własnych jak i członków grupy zajęciowej, zapamiętanych i przypominanych doświadczeń. Pozwala na reorganizację doświadczeń, w tym i także tych najbardziej przykrych. Sprzyja reinterpretacjom biografii. W ten sposób przyczynia się do permanentnej formacji tożsamości uczącego się, poszukującego prawdy i własnej godności;
- funkcje egzystencjalne – Edukacja sprzyja zrozumieniu fenomenu życia, tak w wymiarze jednostkowym, gatunkowym, jak i kosmicznym. Pozwala odnieść się do najtrudniejszych zadań życiowych, którymi są dla człowieka, a w szczególności starszego, choroba, cierpienie i ostatnia ostateczność jaką jest śmierć. Edukacja pozwala zaakceptować przemijanie, afirmować życie wraz ze wszystkimi jego przejawami, odszukać jego esencję;
- funkcje rewitalizacyjne – Edukacja przywraca siły witalne, odmładza poprzez dar uczenia się – zainteresowanie, motywację, wysiłek uczenia się, i poprzez pozyskaną wiedzę i umiejętności, które „dodają sił” w każdym wieku, także w starości;
- funkcje rekreacyjne – Edukacja jest sama w sobie pewnym sposobem rekreacji, odpoczynku, wypoczynku, wczasowania, choć wiąże się z wysiłkiem intelektualnym. Jest ona swoistym płodowaniem dla obowiązków domowych, rodzinnych, zawodowych. Przenosi w inny świat, poza codzienność. Odrywa od rzeczywistości³⁹.

Funkcje te, podkreślając wielowymiarowość uczenia się (w) starości, zarazem wskazują na bardzo rozległe i zarazem pogłębiane doświadczenia, jakie mogą być udziałem człowieka uczącego się (w) starości. To uczenie się staje się swoistym panaceum na złą starość, szansą doświadczania pomysłnej starości i afirmacji życia także z uwzględnieniem jego ostatniego okresu. Takie uczenie się jest przydaniem wartości długiemu życiu.

³⁹ Wykaz funkcji skorygowany i poszerzony w stosunku do publikacji: E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 60 -61 .

Geragog jako specjalista wspierający procesy edukacji zorientowanej na starość

Tak szeroko ujęte procesy edukacji człowieka w starości i do starości może wspierać specjalista zwany geragogiem. Geragog ma być przygotowany do prowadzenia człowieka starszego przez jego trudną drogę życia i rozwoju w starości. Czyni to poprzez wzmacnianie jego świadomości i aktywności edukacyjnej. Jak stwierdza L. Veelken: „geragog studiuje z celem uzyskania kompetencji wspierającego towarzyszenia starszym ludziom w biegu życia i procesie socjalizacji”⁴⁰.

Model geragoga szeroko opisują badacze zachodni Niemcy Walter Bachmann i Roland Bartel, a także polski gerontolog A. A. Zych we współpracy z Bartlem. Dla autorów „geragog jest specjalistą w zakresie diagnozowania i wspomaganie rozwoju ludzi starszych /.../, występujący w roli doradcy, pośrednika, organizatora...”⁴¹. W literaturze polskiej szeroko koncepcję kształcenia geragogów przedstawiła, oprócz A. A. Zycha, Zofia Szarota⁴². Według autorki geragog to najczęściej absolwent studiów pedagogicznych (choć nie tylko, to także pracownicy resortu pomocy społecznej), posiada szeroką wiedzę gerontologiczną, która pozwoli mu na wszechstronną diagnozę problemów i potrzeb życiowych ludzi starszych, a następnie terapię i prewencję gerontologiczną. Autorka formułuje siedem pytań o wymiarze edukacyjnym, które w kształceniu geragogów należy postawić: Uczyć kogo? Po co? Czego? Kto? Jak? Gdzie? Kiedy? Kształcenie gerontologiczne realizowane winno być w następujących dziedzinach: geragogiki, gerontopsychologii, socjologii starości, biomedycznych podstaw geragogiki, dietetyki, rekreacji ruchowej, prawa, metodyki zajęć oświatowych i terapeutycznych, wsparcia geragogicznego i tanatopedagogiki. Koncepcję geragoga naszkicowała także Anna Leszczyńska-Rejchert. Geragog oznacza „każdą osobę, która podejmuje intencjonalne działania na rzecz wspomaganie człowieka starszego w jego rozwoju”⁴³. Wśród licznych zadań, jakie stają przed geragogiem, autorka akcentuje m.in. diagnozę potrzeb i problemów ludzi starszych, kształtowanie umiejętności wykorzystania potencjału rozwojowego, pomoc

⁴⁰ L. Veelken, *Das sozialgerontologische Konzept*, dz. cyt., s. 92.

⁴¹ A. A. Zych, R. Bartel, *Zur Lebenssituation alternder Menschen in Polen und in der Bundesrepublik Deutschland*, Institut für Heil- und Sonderpädagogik Giessen, Reihe „Giessener Dokumentationsreihe”, Band 9, Giessen 1988, s. 34.

⁴² Z. Szarota, *Projekt kształcenia gerontologicznego*, „Edukacja Dorosłych” nr 3(20)1998, s. 53-57.

⁴³ A. Leszczyńska-Rejchert, *Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna – założenia i formy realizacji*, dz. cyt., s. 229.

w samopoznaniu i samoakceptacji jako osoby starszej, byciu samodzielnym i odpowiedzialnym za swoje życie, w przystosowaniu do zmieniających się warunków życia, wspieranie aktywności człowieka starszego w różnych formach oraz w działaniach mających na celu kształtowanie korzystnego środowiska życia, pomoc w sytuacjach życiowych jakie niesie starość, w tym wchodzenie w nowe role społeczne (np. rolę emeryta), utrzymywanie kontaktów i więzi z innymi ludźmi, wykorzystanie czasu wolnego, pogodzenie się z przemijaniem i śmiercią oraz inne⁴⁴. Geragodzy mogą reprezentować różne kierunki wykształcenia (np. pedagogikę, psychologię, pracę socjalną) i mogą pracować w różnych instytucjach życia publicznego, lecz łączy ich profesjonalna wiedza na temat starzenia się i starości⁴⁵. „Geragog ma być przygotowany do prowadzenia człowieka starszego przez jego trudną drogę życia i rozwoju w starości”⁴⁶. W kontekście nasilonego procesu starzenia się współczesnych społeczeństw, geragog winien także wspierać środowisko społeczne osób starszych (np. rodzinę), które często nie zna i nie rozumie potrzeb i możliwości coraz liczniejszej grupy osób w wieku starszym. Swoje zawodowe posłannictwo geragog realizuje więc głównie poprzez wzmacnianie świadomości dotyczącej procesów starzenia się i inspirowanie aktywności edukacyjnej osób starszych oraz osób z ich otoczenia, tak by starość ludzka mogła być doświadczana bardziej samodzielnie, odpowiedzialnie i pomyślnie z uwzględnieniem przyjaznego współistnienia wszystkich pokoleń. Geragog jest więc specjalistą, który w profesjonalny sposób promuje i urzeczywistnia sztukę starzenia się⁴⁷, stawania się i bycia coraz bardziej człowiekiem, także i dzięki starości⁴⁸. Jest specjalistą, który potrafi „towarzyszyć w drodze” człowiekowi starszemu, często w niełatwej, pełnej trosk egzystencjalnych,

⁴⁴ Tamże, s. 229–230.

⁴⁵ Por. Z. Szarota, *Projekt kształcenia gerontologicznego*, dz. cyt., s. 53, s. 61 – 62; A. Leszczyńska-Rejchert, *Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna – założenia i formy realizacji*, dz. cyt., s. 229–230.

⁴⁶ E. Dubas, *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, dz. cyt., s. 62.

⁴⁷ E. Dubas, *Sztuka starzenia się – uczenie się starości. Kontekst andragogiczny*, Biblioteka Gerontologii Społecznej 2012 nr 1, s. 11–29.

⁴⁸ E. Dubas, *Być i stawać się w starości – o rozwoju z andragogicznej perspektywy*, w: (red.), A. Chabior, *Uczący się dorosły – inspiracje, wyzwania, trendy Księga Jubileuszowa poświęcona Profesorowi Tadeuszowi Aleksandrowi w 80. rocznicę urodzin i 55. rocznicę pracy naukowej*, Wydawca: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Ostrowiec Świętokrzyski 2018, s. 167–196.

drodze ostatniego okresu życia jakim jest starość, czyniąc ją bardziej przyjazną i sensowną⁴⁹.

Geragogika jako nauka

Geragogika, podobnie jak pedagogika, klasyfikowana jest jako nauka teoretyczna, empiryczna i praktyczna⁵⁰. Badania geragogiczne z jednej strony wspierają teorie naukowe, z drugiej działania praktyczne. Jej zadania w obszarze badań teoretycznych dotyczą rozpoznawania procesów starzenia się i poszerzania wiedzy dotyczącej ludzkiej starości z uwzględnieniem kluczowego kontekstu, jaki stanowi dla geragogiki edukacja rozumiana szeroko, wielowymiarowo. Poszerzanie więc teorii uczenia się osób starszych można uznać za wiodący obszar badań geragogiki, wyróżniający ją spośród innych subdyscyplin pedagogicznych i nauk gerontologicznych. W obszarze działań praktycznych wiodące są te, które urzeczywistniają rozwojowy i edukacyjny model starości, akcentując prewencję, opiekę, edukację, aktywizację do i w starości, w odniesieniu do jednostek jak i do szerszych społeczności, w tym środowisk lokalnych, rodzinnych, sąsiedzkich, a także w wymiarze globalnym – ziemskim, ogólnoludzkim i gatunkowym.

Działy i współczesne obszary badań w geragogice

Biorąc pod uwagę intensywny rozwój geragogiki, szczególnie w ostatnich dwóch dziesięcioleciach, można wskazać jej działy, odpowiadające szczegółowym problemom badawczym z perspektywy różnych subdyscyplin pedagogicznych, jak i innych dyscyplin i dziedzin nauki. Poza stosunkowo już dobrze rozpoznawalną geragogiką specjalną, można tu wymienić geragogikę Montessorii, monoseologię geragogiczną (geragogikę samotności), auksologię geragogiczną⁵¹.

Edukacyjne aspekty badań nad starością i w powiązaniu ze starością ujawniają się w wielu obszarach edukacji gerontologicznej. W tym sensie

⁴⁹ Por. E. Dubas, „*Towarzystwo w drodze*” jako przykład relacji geragogicznej, w: (red.), M. Halicka, J. Halicki, E. Kramkowska, *Starość Poznać, przeżyć, zrozumieć*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 297–311; E. Dubas, „*Towarzystwo w drodze*” jako relacja w chorobie Alzheimera (na podstawie doświadczeń opiekunów rodzinnych, w: (red.), E. Dubas, M. Muszyński *Starość w nurcie życia*, seria wydawnicza: Refleksje nad starością, tom 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 174–175.

⁵⁰ Por. A. A. Zych, *Człowiek wobec starości*, dz. cyt., s. 22–25; A. Tokaj, *U progu starości*, dz. cyt., s. 25.

⁵¹ Por. A. A. Zych (red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, dz. cyt., s. 495–501.

mogą też stanowić zakresy badań geragogiki. Można do nich zaliczyć edukację międzypokoleniową, edukację tanatologiczną, edukację medialną seniorów, edukację informatyczną seniorów, edukację przed/emerytalną, edukację zdrowotną seniorów i inne⁵². W miarę poszerzania się przedmiotu badań geragogiki takich szczegółowych działów będzie coraz więcej.

Wychodząc od klasycznych ujęć i koncepcji, jak np. przygotowanie do starości według Aleksandra Kamińskiego⁵³ czy badań nad potrzebami edukacyjnymi osób starszych⁵⁴, aktywnością edukacyjną w starości⁵⁵, edukacją seniorów z uwzględnieniem teorii kompetencyjnej⁵⁶ czy szeroko podejmowanych badań nad uczestnictwem seniorów w UTW oraz opisem tej instytucji edukacji seniorów⁵⁷, aktualnie można wymienić wiele nowych „tematów” refleksji i badań geragogicznych, które zajmują w szczególności współczesnych andragogów. Można tu wskazać m.in. następujące obszary badawcze: auksologię geragogiczną, traktującą proces starzenia się jako proces rozwoju, łączącą badania nad rozwojem człowieka starszego z procesami edukacji/uczenia się⁵⁸, duchowość jako wymiar życia i rozwoju w starości,

⁵² Tamże, s. 404–422.

⁵³ A. Kamiński, *Wychowanie do starości jako czynnik adaptacji ludzi starszych do nowoczesnego środowiska*, w: *Studia i szkice pedagogiczne*, PWN, Warszawa 1978, s. 356–391.

⁵⁴ E. Dubas, *Potrzeby edukacyjne osób starszych*, Łódź 1988 – niepublikowana praca doktorska. Artykuły oparte na wynikach badań zawartych w tej pracy: E. Dubas, *Potrzeby edukacyjne osób starszych w wymiarze życia egzystencjalno-religijnego (na przykładzie badań diagnostycznych)*, „Acta Universitatis Lodzianensis” Folia Paedagogica et Psychologica 1993 30, s. 149–172; E. Dubas, *Edukacja w wymiarze życia estetycznego jako przykład aktywności kulturalnej ludzi starszych*, „Acta Universitatis Lodzianensis” Folia Paedagogica et Psychologica 35, 1995, s. 279–288.

⁵⁵ W szczególności należy tu wskazać liczne opracowania Olgi Czerniawskiej z zakresu geragogiki zawarte w trzech zbiorczych tomach: O. Czerniawska, *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2000; O. Czerniawska, *Szkice z andragogiki i gerontologii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2007; O. Czerniawska, *Nowe drogi w andragogice i gerontologii*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2011.

^{Także} np. opracowanie: A. Fabiś (red.), *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008.

⁵⁶ J. Halicki, *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej Studium historyczno – porównawcze*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2000.

⁵⁷ R. Konieczna-Woźniak, *Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Polsce Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów*, Wydawnictwo ERUDITUS, Poznań 2001.

⁵⁸ Por. E. Dubas, *Auksologia geragogiczna*, w: (red.), A. A. Zych, *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, dz. cyt., s. 122–125; E. Dubas, *Starość w perspektywie rozwoju, duchowości i edukacji. Geragogiczny przyczynek do refleksji nad starością i starzeniem się*, w: (red.), E. A. Wesołowska, *Człowiek i edukacja Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi*

często w powiązaniu z teorią gerotranscendencji Larsa Tornstama⁵⁹, poczucie sensu życia osób starszych⁶⁰, troski egzystencjalne osób starszych⁶¹, uczenie się w trudnych sytuacjach egzystencjalnych, np. w sytuacji choroby Alzheimera⁶², samotność i osamotnienie⁶³, estetyzacja starości⁶⁴, perspektywy temporalne życia w starości, perspektywa przyszłości wraz z propozycjami metodycznymi jej rozwoju⁶⁵, „towarzyszenie w drodze” jako relacja geragogiczna⁶⁶, refleksje nad starością jako szeroko pojęty namysł nad tym okresem życia (np. w ramach cyklu konferencyjnego „Refleksje nad starością”⁶⁷), międzypokoleniowe uczenie się, dialog międzypokoleniowy⁶⁸, mentoring

Pólturzyckiemu, Wydawnictwo Naukowe NOVUM, Płock 2004, s. 131–149; E. Dubas, *Być i stawać się w starości – o rozwoju z andragogicznej perspektywy*, dz. cyt., s. 167–196.

⁵⁹ Por. np. A. Fabiś, A. Błachnio (red.), *Duchowość jako kategoria egzystencji i transcendencji w starości*, „Exlibris. Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015 nr 1(9); B. Bugajska, *Dziewiąta faza w cyklu życia – propozycja rozszerzenia teorii psychospołecznego rozwoju E. H. Eriksona*, „Exlibris Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015 nr 1, s. 19–36; E. Dubas, *Być i stawać się w starości – o rozwoju z andragogicznej perspektywy*, dz. cyt., s. 186–189.

⁶⁰ N. G. Piłkuła, *Poczucie sensu życia osób starszych Inspiracje do edukacji w starości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.

⁶¹ A. Fabiś, *Śmierć w całościowym procesie uczenia się*, „Rocznik Andragogiczny” 2011, s. 131–145; A. Fabiś, *Troski egzystencjalne w starości Ujęcie geragogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018.

⁶² E. Dubas, *Doświadczenie choroby Alzheimera jako sytuacja uczenia się*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, 2020 nr 1 (w druku).

⁶³ E. Dubas, *Edukacja dorosłych w sytuacji samotności i osamotnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.

⁶⁴ E. Dubas, *Estetyzacja starości w kontekście pomyślnego starzenia się*, w: J. T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych*, Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej UŁ, Łódź 2008, s. 111–124.

⁶⁵ B. Bugajska, C. Timoszyk-Tomczak, *Podróż w czasie Warsztat rozwoju osobistego osób starszych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2014; E. Dubas, *Perspektywa przyszłości w relacjach osób starszych – biograficzny kontekst życia*, w: (red.), M. Dziegielewska, *Przygotowanie do starości*, Wydawca Zakład Oświaty Dorosłych Uniwersytetu Łódzkiego, 1997, s. 342–250.

⁶⁶ E. Dubas, „Towarzyszenie w drodze” jako przykład relacji geragogicznej, dz. cyt., s. 297 – 311; E. Dubas, „Towarzyszenie w drodze” jako relacja w chorobie Alzheimera (na podstawie doświadczeń opiekunów rodzinnych), dz. cyt., s. 173–190.

⁶⁷ Organizator konferencji: Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Seria wydawnicza pod tym samym tytułem, wydawana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

⁶⁸ Por. M. Muszyński (red.), *Międzypokoleniowe uczenie się*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014; A. Łacina-Łanowski, A. Fabiś, (red.), *Dialog międzypokoleniowy*

międzypokoleniowy z udziałem osób starszych⁶⁹, proces kształcenia osób starszych⁷⁰, korzystanie z technologii informatycznych jako aktywność edukacyjna⁷¹, podróże jako sytuacja edukacyjna⁷², jedzenie jako sytuacja edukacyjna⁷³, geragogika Montessori⁷⁴ (koncepcja Christine Miterlechner z Austrii popularyzowana w Polsce przez Annę Gutowską), poznawanie biografii seniorów jako przykład badania fenomenu starości w powiązaniu z całościowym doświadczeniem biograficznym i biografią edukacyjną (m.in. w ramach cyklu konferencyjnego i serii wydawniczej: *Biografia i badanie biografii*⁷⁵) i inne, w tym w szczególności opracowania wprost odnoszące się do uczenia się (w) starości⁷⁶.

Jubileusz 20-lecia Oświęcimskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2019.

⁶⁹ R. Konieczna Woźniak, *Mentoring mentorów. Senior mentor – senior mentee, czyli społeczny mentoring senioralny*, w: (red.), E. Solarczyk-Ambrozik, *Doradztwo zawodowe w perspektywie całościowego uczenia się*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016, s. 241-255; E. Dubas, J. Pyżalski, M. Muszyński, J. R. Pavel (red.), *Wspieranie rozwoju bezrobotnych 50+ Doświadczenia projektu Adults Mentoring*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.

⁷⁰ E. Skibińska, *Proces kształcenia seniorów*, „Rocznik Andragogiczny” 2007, s. 57 – 80.

⁷¹ Np. A. Fabiś, A. Wąsiński, *Aktywność seniorów w Internecie*, w: (red.), A. Fabiś, *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, Wydawca Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008, s. 61-71.

⁷² Projekt badawczy kierowany przez O. Czerniawską. Por.: O. Czerniawska, B. Juraś-Krawczyk (red.), *Podróże jako projekt edukacyjny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2001.

⁷³ Badania zainicjowane przez O. Czerniawską. Por. B. Juraś-Krawczyk, E. Woźnicka, *Jedzenie jako sytuacja edukacyjna i społeczna*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2015.

⁷⁴ A. Gutowska, *Geragogika Montessori*, w: (red.), A. A. Zych, *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, dz. cyt., s. 495–497.

⁷⁵ Seria: *Biografia i badanie biografii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

⁷⁶ Liczne opracowania autorstwa Olgi Czerniawskiej, Zofii Szaroty, Elżbiety Dubas, Artura Fabisia, Renaty Koniecznej-Woźniak wskazane w bibliografii tego artykułu, a także m.in.: M. Dziegielewska (red.), *Przygotowanie do starości*, Wydawca Zakład Oświaty Dorosłych Uniwersytetu Łódzkiego, 1997; A. Stopińska-Pająk (red.), *Edukacja wobec starości – tradycja i współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009; J. Semków, *Uczenie się starości i uczenie się w starości – perspektywa indywidualna*, w: (red.), E. Dubas, M. Muszyński, *Starość w nurcie życia*, seria: Refleksje nad starością, tom 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 223–231; A. Chabior, *O edukacji seniorów i kształceniu gerontologicznym*, w: (red.), A. Chabior, *Uczący się dorosły – inspiracje, wyzwania, trendy* Księga Jubileuszowa poświęcona Profesorowi Tadeuszowi Aleksandrowi w 80. rocznicę urodzin i 55. rocznicę pracy naukowej, Wydawca: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Ostrowiec Świętokrzyski 2018, s. 197–213.

Metodologia geragogiki

Metodologia geragogiki, sięgając jej początków w Polsce (dotyczących lat osiemdziesiątych XX wieku w ramach badań realizowanych w łódzkim ośrodku andragogicznym), zasadzała się na metodologii badań pedagogicznych. W szczególności, biorąc pod uwagę silne powiązania geragogiki z pedagogiką społeczną, metodologia tej ostatniej znacząco określała przez długi czas (i nadal określa) sposób badania rzeczywistości ujętej w przedmiocie badań geragogiki⁷⁷. Najczęściej stosowanymi metodami badawczymi był sondaż diagnostyczny z techniką ankiety oraz metoda indywidualnych przypadków z techniką wywiadu w jego różnych odmianach. Także wykorzystywano metodę monografii pedagogicznej, np. w odniesieniu do instytucji edukacji i opieki na rzecz osób starszych. Początki badań geragogicznych w Polsce odzwierciedlają stosowanie metodologicznej strategii ilościowej osadzonej w paradygmacie pozytywistycznym. Sukcesywnie, już jednak w latach osiemdziesiątych a intensywniej w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, można zaobserwować stosowanie „miękkiej” procedury badawczej w szczególności w odniesieniu do metody indywidualnych przypadków. Coraz częściej stosowano wywiad swobodny z dyspozycjami do rozmowy, wywiad jakościowy, wywiad narracyjny, narracyjno-biograficzny czy wywiad z elementami narracyjno-biograficznymi. Z początkiem XXI wieku w geragogice coraz silniej zaznacza swą obecność paradygmat humanistyczny, w szczególności interpretacyjny, a także krytyczny, odsyłający do strategii jakościowej w metodologii badań. Strategia jakościowa uwzględnia znaczenie osoby badacza jako autora drogi badawczej. Wzrasta też rola badanego jako współuczestniczącego w procesie badawczym podmiotu. Nasila się znaczenie badań biograficznych stosowanych w geragogice. Z jednej strony „wywodzą” się one z bardziej jakościowego stosowania metody indywidualnych przypadków w rozumieniu jakie przedstawił A. Kamiński⁷⁸, z drugiej strony opierają się na socjologicznej metodzie biograficznej, którą zapoczątkowali sto lat temu Florian Znaniecki i William I. Thomas, a która z biegiem czasu ulegała różnym modyfikacjom i była stosowana nie tylko przez socjologów, antropologów, ale także pedagogów, w szczególności andragogów⁷⁹.

⁷⁷ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995 (i kolejne wydania).

⁷⁸ Por. A. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, w: (red.), R. Wroczyński, T. Pilch, *Metodologia pedagogiki społecznej*, Ossolineum, Wrocław -Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 65.

⁷⁹ Por. A. Bron, *Biograficzność w badaniach andragogicznych*, w: (red.), M. Olejarsz, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2009 nr 10, s. 37–53; F. Znaniecki, W. I. Thomas, *The peasant*

Dużą popularnością cieszy się wśród polskich badaczy wywiad narracyjny według koncepcji Fritza Schutze'a⁸⁰, który z czasem zyskał nawet postać metody. Poza tym zainteresowaniem badaczy cieszy się metoda ugruntowana, w ostatnich latach oparta na koncepcji Kathy Charmaz⁸¹. Aktualnie obie orientacje metodologiczne – ilościowa i jakościowa są stosowane w badaniach geragogicznych. Wykorzystywane strategie metodologiczne wykraczają poza pedagogikę, coraz częściej pochodzą z obszaru socjologii, rzadziej psychologii czy ostatnio także etnografii.

Zakończenie

Geragogika uprawiana dziś w naszym kraju, jest subdyscypliną pedagogiczną o silnym rodowodzie niemieckim⁸² i wyraźnymi odniesieniami do teorii i praktyki w obszarze anglojęzycznym, skoncentrowaną w swych badaniach na szeroko pojętej edukacji zorientowanej na starość. Wykracza poza proces kształcenia i poza samą starość, odnosząc się do procesów uczenia się człowieka w cyklu całego życia, które przygotowują do starości, pozwalają na realizację pomyślniej starości i w efekcie sprzyjają pozytywnemu bilansowi życia oraz doświadczaniu pełni człowieczeństwa. Geragogika jest nauką teoretyczną i praktyczną, która aktualnie rozszerza swój przedmiot badań i ich metodologię. Ma powiązania z wieloma subdyscyplinami pedagogicznymi oraz korzysta z dorobku innych dziedzin nauki, nie tylko nauk społecznych. Włącza się swymi osiągnięciami teoretycznymi i metodycznymi w proces współczesnych zmian demograficznych, proponując społeczeństwu, które się coraz bardziej starzeje, sposoby radzenia sobie ze starością, podnoszenia poziomu jakości życia w starości poprzez edukację – szeroko ujmowane uczenie się. Geragogika włącza się w proces badania uniwersalnego fenomenu ludzkiej egzystencji jakim jest starość, proponując zróżnicowane podejścia badawcze, które w coraz większym stopniu odsłaniają tajniki człowieczeństwa i pozwalają (z)rozumieć nie tylko starość, ale i człowieka w holistycznym

in Europe and in America A monograph of an immigrant group, Octagon New York, Chicago 1918–1920; wydanie polskie: F. Znaniecki, W. I. Thomas, *Chłop polski w Europie i Ameryce*, Ludowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1976.

⁸⁰ M.in. opracowanie: F. Schutze, *Biographieforschung und narratives Interview*, „Neue Praxis” 1983 nr 3, s. 283–293.

⁸¹ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009; K. K. Konecki, *Studia z teorii ugruntowanej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2000.

⁸² Por. A. Fabiś, Ł. Tomczyk, *Geragogika w ujęciu autorów niemieckojęzycznych*, „Edukacja Dorosłych” 2016 nr 1, s. 181–188.

ujęciu, którego immanentnie cechuje proces starzenia się, rozumiany jednak jako proces rozwoju przez całe życie, któremu towarzyszy uczenie się.

Bibliografia:

- Bachmann W., *Geragogik – Ausgabenbereich der Paedagogik*, „Zeitschrift fur Heilpaedagogik”, Giessen 1987.
- Bartel R., *Geragogik – ein Aufgabenbereich der Heilpaedagogik*, w: (red.), W. Bachmann, *Studentexte Heil- und Sonderpaedagogik*, Institut fur Heil- und Sonnderpaedagogik Justus-Liebig-Universitaet Giessen, Giessen 1986.
- Bugajska B., *Dziewiąta faza w cyklu życia – propozycja rozszerzenia teorii psychospołecznego rozwoju E. H. Eriksona*, „Exlibris Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015 nr 1, s. 19–36.
- Bugajska B., Timoszyk-Tomczak C., *Podróż w czasie Warsztat rozwoju osobistego osób starszych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2014.
- Bron A., *Biograficzność w badaniach andragogicznych*, w: (red.), M. Olejarz, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2009 nr 10, s. 37–53.
- Brzezińska A. I. (red.), *Psychologiczne portrety człowieka Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Czerniawska O., *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2000.
- Czerniawska O., *Nowe drogi w andragogice i gerontologii*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2011.
- Czerniawska O., *Szkice z andragogiki i gerontologii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2007.
- Czerniawska O., *Uczenie się jako styl życia*, „Edukacja Dorosłych”, 1997 nr 2, s. 9–14.
- Czerniawska O., *Wokół edukacji osób starszych*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Paedagogica 5, 2003.
- Czerniawska O., Juraś-Krawczyk B. (red.), *Podróże jako projekt edukacyjny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2001.
- Dubas E., *Auksologia geragogiczna*, w: (red.), A. A. Zych, *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, tom 1, A – G, Wydawca Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2017, s. 122–125;
- Dubas E., *Być i stawać się w starości – o rozwoju z andragogicznej perspektywy*, w: (red.), A. Chabior, *Uczący się dorośli – inspiracje, wyzwania, trendy Księga Jubileuszowa poświęcona Profesorowi Tadeuszowi Aleksandrowi*

w 80. rocznicę urodzin i 55. rocznicę pracy naukowej, Wydawca: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Ostrowiec Świętokrzyski 2018, s. 167–196.

- Dubas E., *Doświadczenie choroby Alzheimera jako sytuacja uczenia się*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2020 nr 1 (w druku).
- Dubas E., *Edukacja dorosłych w sytuacji samotności i osamotnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
- Dubas E., *Etapy dorosłości i proces kształcenia*, w: (red.), A. Fabiś, B. Cyboran, *Dorosły w procesie kształcenia*, Wydawca: Wyższa Szkoła Administracji, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Bielsko-Biała – Zakopane 2009, s. 115–132.
- Dubas E., *Edukacja w wymiarze życia estetycznego jako przykład aktywności kulturalnej ludzi starszych*, „Acta Universitatis Lodziensis” Folia Paedagogica et Psychologica 35, 1995, s. 279–288;
- Dubas E., *Edukacyjny paradygmat badawczy w geragogice*, w: (red.), M. Kuchcińska, *Edukacja do i w starości*, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej, Bydgoszcz 2008, s. 45–65.
- Dubas E., *Estetyzacja starości w kontekście pomyślnego starzenia się*, w: J. T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych*, Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej UŁ, Łódź 2008, s. 111–124.
- Dubas E., *Geragogika – dyscyplina pedagogiczna o edukacji w starości i do starości*, w: (red.), A. Fabiś, *Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i marketingu, Sosnowiec 2005, s. 143–155.
- Dubas E., *Perspektywa przyszłości w relacjach osób starszych – biograficzny kontekst życia*, w: (red.), M. Dziegielewska, *Przygotowanie do starości*, Wydawca Zakład Oświaty Dorosłych Uniwersytetu Łódzkiego, 1997, s. 342–250.
- Dubas E., *Potrzeby edukacyjne osób starszych*, Łódź 1988 – niepublikowana praca doktorska.
- Dubas E., *Potrzeby edukacyjne osób starszych w wymiarze życia egzystencjalno-religijnego (na przykładzie badań diagnostycznych)*, „Acta Universitatis Lodziensis” Folia Paedagogica et Psychologica 1993 nr 30, s. 149–172.
- Dubas E., *Starość w perspektywie rozwoju, duchowości i edukacji. Geragogiczny przyczynek do refleksji nad starością i starzeniem się*, w: (red.), E. A. Wesołowska, *Człowiek i edukacja Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Pólturzyckiemu*, Wydawnictwo Naukowe NOVUM, Płock 2004, s. 131–149.

- Dubas E., *Sztuka starzenia się – uczenie się starości. Kontekst andragogiczny*, Biblioteka Gerontologii Społecznej 2012 nr 1, s. 11–29.
- Dubas E., „*Towarzystwo w drodze*” jako przykład relacji geragogicznej, w: (red.), M. Halicka, J. Halicki, E. Kramkowska, *Starość Poznać, przeżyć, zrozumieć*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 297–311.
- Dubas E., „*Towarzystwo w drodze*” jako relacja w chorobie Alzheimera (na podstawie doświadczeń opiekunów rodzinnych), w: (red.), E. Dubas, M. Muszyński, *Starość w nurcie życia*, seria: Refleksje nad starością, tom 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 173–190.
- Dubas E., Pyżalski J., Muszyński M., Pavel J. R. (red.), *Wspieranie rozwoju bezrobotnych 50+ Doświadczenia projektu Adults Mentoring*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.
- Dzięgielewska M. (red.), *Przygotowanie do starości*, Wydawca Zakład Oświaty Dorosłych Uniwersytetu Łódzkiego, 1997.
- Fabiś A. (red.), *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, Wydawca Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008.
- Fabiś A., *Rozwój duchowy jako atrybut dojrzałości w starości*, „Exlibris. Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015 nr 1(9), s. 11–18.
- Fabiś A., *Śmierć w całościowym procesie uczenia się*, „Rocznik Andragogiczny” 2011, s. 131-145.
- Fabiś A., *Troski egzystencjalne w starości Ujęcie geragogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018.
- Fabiś A., Błachnio A. (red.), *Duchowość jako kategoria egzystencji i transcendencji w starości*, „Exlibris. Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015 nr 1(9).
- Fabiś A., Tomczyk Ł., *Geragogika w ujęciu autorów niemieckojęzycznych*, „Edukacja Dorosłych” 2016 nr 1, s. 181-188.
- Fabiś A., Wąsiński A., *Aktywność seniorów w Internecie*, w: (red.), A. Fabiś, *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, Wydawca Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008, s. 61-71.
- Gutowska A., *Geragogika Montessori*, w: (red.), A. A. Zych, *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, tom 1, A – G, Wydawca Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2017, s. 495–497.
- Halicki J., *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej Studium historyczno – porównawcze*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2000.

- Halicki J., *Geragogika*, w: (red.), T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 2, G – Ł, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 29–30.
- Halicki J., *Obrazy starości rysowane przeżyciami seniorów*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2010.
- Juraś-Krawczyk B., Woźnicka E. (red.), *Jedzenie jako sytuacja edukacyjna i społeczna*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2015.
- Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, w: (red.), R. Wroczyński, T. Pilch, *Metodologia pedagogiki społecznej*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 25–49.
- Kamiński A., *Wychowanie do starości jako czynnik adaptacji ludzi starszych do nowoczesnego środowiska*, w: *Studia i szkice pedagogiczne*, PWN, Warszawa 1978.
- Konecki K., *Studia z teorii ugruntowanej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2000.
- Konieczna-Woźniak R., *Mentoring mentorów. Senior mentor – senior mentee, czyli społeczny mentoring senioralny*, w: (red.), E. Solarczyk-Ambrozik, *Doradztwo zawodowe w perspektywie całościowego uczenia się*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016, s. 241-255.
- Konieczna-Woźniak R., „Odmłodzona” starość – implikacje podmiotowe i społeczne, „*Studia Edukacyjne*” 21/2012, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 249-262.
- Konieczna-Woźniak R., *Uczenie się jako strategia pozytywnego starzenia się*, „*Rocznik Andragogiczny*” 2013, s.185-200.
- Konieczna-Woźniak R., *Uczenie się pozytywnym wymiarem życia w fazie późnej dorosłości*, w: (red.), E. Solarczyk-Ambrozik, *Całościowe uczenie się jako wyzwanie dla teorii i praktyki edukacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, s.458-459.
- Konieczna-Woźniak R., *Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Polsce Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów*, Wydawnictwo ERUDITUS, Poznań 2001.
- Konieczna-Woźniak R., *Przygotowanie do późnej dorosłości w „nurcie edukacyjnego życia”*. *Millenialsi o planach uczenia się w starości*, w: (red.), E. Dubas, M. Muszyński, *Starość w nurcie życia*, seria: Refleksje nad starością, tom 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 57 – 72.
- Konieczna-Woźniak R., *Starość czasem samorealizacji – subiektywne i obiektywne postrzeganie zjawiska*, w: (red.), E. Dubas, M. Muszyński, *Obiektywne i subiektywne wymiary starości*, seria: Refleksje nad starością, tom 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 221-232.

- Kozerska A., *Edukacja w późnej dorosłości na tle przemian w naukach społecznych*, „Rocznik Andragogiczny” 2019 (26), s. 153–170.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1993.
- Leszczyńska-Rejchert A., *Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna – założenia i formy realizacji*, „Chowanna” 2009 nr 2, s. 225–233.
- Leszczyńska-Rejchert A., *Wbrew stereotypom – pomyślna starość „wyjątkowych” seniorów Studium z pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2019.
- Leśniak J. R., *Gerontologia*, w: (red.), K. Wojciechowski, *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*, Wydawnictwo Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław Warszawa Kraków Gdańsk Łódź 1986, s. 85–87.
- Łacina-Łanowski A., Fabiś A., *Dialog międzypokoleniowy Jubileusz 20-lecia Oświęcimskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2019.
- Malewski M., *Od nauczania do uczenia się O zmianie paradygmatycznej w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010.
- Muszyński M. (red.), *Międzypokoleniowe uczenie się*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1999.
- Pikuła N. G., *Poczucie sensu życia osób starszych Inspiracje do edukacji w starości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995.
- Schutze F., *Biographieforschung und narratives Interview*, „Neue Praxis” 1983 nr 3, s. 283–293.
- Semków J., *Uczenie się starości i uczenie się w starości – perspektywa indywidualna*, w: (red.), E. Dubas, M. Muszyński, *Starość w nurcie życia*, seria: Refleksje nad starością, tom 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 223–231
- Skibińska E., *Proces kształcenia seniorów*, „Rocznik Andragogiczny” 2007, s. 57-80.
- Stopińska-Pająk A. (red.), *Edukacja wobec starości – tradycja i współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.
- Szarota Z., *Projekt kształcenia gerontologicznego*, „Edukacja Dorosłych” 1998 nr 3 (20), s. 49–64.
- Szarota Z., *Uczenie się starości*, „Edukacja Dorosłych” 2015 nr 1, s. 23–35.
- Tokaj A., *U progu starości*, Wydawnictwo ERUDITUS, Poznań 2000.

- Veelken L., *Das sozialgerontologische Konzept*, w: (red.) S. Becker, L. Veelken, K.P. Wallrawen, *Handbuch Altenbildung. Theorien und Konzepte für Gegenwart und Zukunft*, Leske+Budrich, Opladen 2000, s. 87–94.
- Znanięcki F., Thomas W. I., *The peasant in Europe and in America A monograph of an immigrant group*, Octagon New York, Chicago 1918 – 1920; wydanie polskie: Znanięcki F., Thomas W. I., *Chłop polski w Europie i Ameryce*, Ludowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1976.
- Zych A. A., (red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, tom 1, A – G, Wydawca Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2017.
- Zych A.A., *Człowiek wobec starości*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1995.
- Zych A. A., *Słownik gerontologii społecznej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
- Zych A. A., Bartel R., *Zur Lebenssituation alternder Menschen in Polen und in der Bundesrepublik Deutschland*, Institut für Heil- und Sonderpädagogik Giessen, Reihe” „Giessener Dokumentationsreihe”, Band 9, Giessen 1988.

Geragogy as a pedagogical subdiscipline

The text presents geragogy (first of all from from Polish research perspective) that is frequently described as pedagogy of old age, but here presented as a pedagogical subdiscipline dealing with education aimed at old age. It points to the beginnings of geragogy and its position in the system of scientific research concerning old age and ageing that are, on the one hand pedagogical and on the other remaining in the realm of gerontology. It presents the subject matter of geragogy highlighting the key research context that education plays here, including its various functions. The work outlines the sections and contemporary fields of geragogical research and also reveals the character of geragogy as science as well as its methodology. Additionally, it presents the model of a geragogue as a specialist dealing with educational support for people (not only the elderly ones) as far as experiencing old age and the processes of ageing are concerned.

Keywords: geragogy, pedagogical subdiscipline, education.

Geragogika jako subdyscyplina pedagogiczna

Tekst prezentuje geragogikę, przede wszystkim z polskiej perspektywy badawczej, często określaną w uproszczeniu jako pedagogikę starości, tu przedstawioną jako subdyscyplina pedagogiczna, zajmująca się edukacją zorientowaną na starość. Wskazuje na początki geragogiki oraz jej usytuowanie w systemie badań naukowych dotyczących starości i starzenia się, z jednej strony pedagogicznych, z drugiej, w obrębie gerontologii. Ukazuje przedmiot badań geragogiki, ze szczególnym akcentem na kluczowy kontekst badawczy jaki stanowi dla geragogiki edukacja, rozumiana jak najszerszej z uwzględnieniem jej różnorodnych funkcji. Zaznacza działy i współczesne obszary badań geragogicznych. Ujawnia charakter geragogiki jako nauki oraz jej metodologię. Prezentuje model geragoga jako specjalisty zajmującego się edukacyjnym wspieraniem osób (nie tylko starszych) w zakresie przeżywania starości i procesów starzenia się.

Słowa kluczowe: geragogika, subdyscyplina pedagogiczna, edukacja.